

РОЗДІЛ VII. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 373.2.015.31:172.15

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-2-15>

ВИКОРИСТАННЯ ІГОР-ПОДОРОЖЕЙ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПОЕЗІЇ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Андрєєва Т. Т.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
вул. Василя Сухомлинського, 30, Переяслав, Київська область, Україна
orcid.org/0000-0002-5923-1589
andreeva.tamara.t@gmail.com*

Рудківська Н. Л.

*старший викладач кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
вул. Василя Сухомлинського, 30, Переяслав, Київська область, Україна
orcid.org/0000-0001-5265-5189
rudkovskayanata@gmail.com*

Мисан І. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
вул. Василя Сухомлинського, 30, Переяслав, Київська область, Україна
orcid.org/0000-0001-9416-4484
mysan.iv79@gmail.com*

Ключові слова: *патріотизм, поезія, почуття, педагогічна майстерність, ігри-подорожі.*

Стаття присвячена патріотичному вихованню дітей дошкільного віку, що передбачає формування любові до Батьківщини, поваги до народних звичаїв та традицій на засадах гуманізму та людиноцентризму. Зазначено, що актуальність патріотичного виховання дітей дошкільного віку полягає у формуванні активного прийняття традиційних для українського менталітету чеснот: любові до рідної землі, дбайливого ставлення до довкілля, усвідомлення цінності родини, високої духовності, шанобливого ставлення до людей різного віку, працьовитості, любові до української мови і культури, поваги до народних традицій і звичаїв. Досліджено сутність феноменів «патріотизм», «почуття», «патріотичні почуття», «патріотична поезія для дітей дошкільного віку», «ігри-подорожі». Доведено, що поетичне слово посідає дуже важливе місце в житті дітей дошкільного віку не тільки тому, що це один з найефективніших засобів розвитку мовлення, засвоєння мови свого народу, але й передусім як спосіб задоволення нагальної потреби інтелектуального, емоційного і духовного зростання особистості. Наведено методику використання поезії під час ігор-подорожей. Показано, що центральним моментом є педагогічна майстерність вихователя, що передбачає поєднання

мистецтва і поетичного слова з іншими, тому потрібно, щоб поетичні образи віршованого тексту знайшли підтвердження в репродукціях картин, музичних творах, дитячих малюнках. Зазначено, що педагог так має організувати мовленнєву роботу, щоб допомогти дітям через сприйняття виразних словесних образів вірша відчувати, відтворити яскраву мальовничу картину рідного міста, природи, визначних культурно-історичних пам'яток. Слово допомагає зробити більш виразнішим малюнок, а за допомогою яскравих фарб та образів дитина здатна глибше відчувати образність патріотичного слова, що загалом сприяє розвитку поетичного слуху, естетичного смаку дошкільнят та емпатії.

THE USE OF TRAVEL GAMES IN THE FORMATION OF PATRIOTIC FEELINGS IN SENIOR PRESCHOOL CHILDREN THROUGH POETRY IN THE CONTEXT OF PEDAGOGICAL SKILLS

Andreyeva T. T.

*Ph.D. in Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Psychology and Pedagogy
of Preschool Education
Hryhorii Skovoroda Pereiaslav University
Vasylia Sukhomlynskoho str., 30, Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5923-1589
andreeva.tamara.t@gmail.com*

Rudkivska N. L.

*Senior Lecturer at the Department of Psychology and Pedagogy
of Preschool Education
Hryhorii Skovoroda Pereiaslav University
Vasylia Sukhomlynskoho str., 30, Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5265-5189
rudkovskayanata@gmail.com*

Mysan I. V.

*Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor,
Assistant Professor at the Department of Psychology and Pedagogy
of Preschool Education
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
Vasylia Sukhomlynskoho str., 30, Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine
orchid.org/0000-0001-9416-4484
mysan.iv79@gmail.com*

Key words: *patriotism, poetry,
feelings, pedagogical skills,
travel games.*

The article is devoted to the patriotic education of preschool children, which involves the formation of love for the Motherland, respect for folk customs and traditions on the basis of humanism and human centrism. It is indicated that the relevance of patriotic education of preschool children is to form an active acceptance of the traditional virtues for the Ukrainian mentality: love for the native land, careful attitude to the natural environment, awareness of the value of the family, high spirituality, respect for people of different ages, diligence, love for the Ukrainian language and culture, respect for folk traditions and

customs. The essence of the phenomena of “patriotism”, “feelings”, “patriotic feelings”, “patriotic poetry for preschool children”, “travel games” is investigated. It is proved that the poetic word occupies a very important place in the life of preschool children not only because it is one of the most effective means of developing speech, learning the language of their people, but above all as a way to meet the urgent need for intellectual, emotional and spiritual growth of the individual. The methodology of using poetry during travel games is presented. It is shown that the central point of this is the pedagogical skill of the educator, which involves combining the art of the poetic word with others, so it is necessary that the poetic images of the poetic text are confirmed in reproductions of paintings, musical works, children’s drawings. It is noted that the teacher should organize speech work in such a way as to help children to feel and recreate a vivid picturesque picture of their hometown, nature, cultural and historical monuments through the perception of expressive verbal images of the poem. The word helps to make the picture more expressive, and with the help of bright colors and images, the child is able to feel more deeply the imagery of the patriotic word, which in general contributes to the development of poetic hearing, aesthetic taste of preschoolers and empathy.

Красивий, щедрий, рідний край
І мова наша солов’їна,
Люби, шануй, оберігай
Усе, що зветься Україна
Платон Воронько

Постановка проблеми. Підвищення якості сучасної дошкільної освіти вимагає забезпечення її сталого інноваційного розвитку, тому педагоги закладів дошкільної освіти України повинні щоденно спрямовувати свою діяльність на формування духовно багатой з високими моральними ідеалами особистості. При цьому особливу увагу слід приділяти патріотичному вихованню в контексті розвитку творчого потенціалу кожної дитини дошкільного віку.

Необхідність здійснення патріотичного виховання знайшла відображення в Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, чинних програмах дошкільної освіти в Україні. Патріотичне виховання підростаючого покоління передбачає формування любові до Батьківщини, поваги до народних звичаїв та традицій на засадах гуманізму та людиноцентризму. Дошкільний вік науковці розглядають як важливий сенситивний період, у якому закладаються основи патріотичного виховання, формуються патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність за долю України.

Актуальність патріотичного виховання дітей дошкільного віку полягає у формуванні активного прийняття традиційних для українського менталітету чеснот: любові до рідної землі, дбайливого ставлення до довкілля, усвідомлення цінності родини, високої духовності, шанобливого ставлення до людей різного віку, працьовитості, любові до української мови і культури, поваги до народних традицій і звичаїв.

У Базовому компоненті дошкільної освіти, в освітній лінії «Дитина у соціумі», зазначено, що дитина наприкінці дошкільного дитинства має усвідомлювати зміст понять «держава», «Україна», знати національні символи, слухати й розуміти мовлення дорослих, казки, оповідання, вірші, запам’ятовувати їх, використовуючи етикетну українську лексику, спілкуватися українською мовою залежно від ситуації, цілісно відтворювати зміст поетичного та прозового твору, ідентифікувати почуття та вчинки персонажів із власними, висловлювати особисту позицію [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічні підходи до формування патріотичних почуттів були предметом дослідження І. Бежа, А. Богуш, Г. Ващенко, О. Духновича, О. Каплуновської, І. Кичатої, А. Макаренка, О. Огієнка, О. Рейпольської С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Я. Чепіги та інших науковців. Поетичне слово посідає важливе місце в житті дошкільнят тому, що це один з найефективніших засобів засвоєння мови свого народу, смислової систематизації слів, спосіб задоволення нагальної потреби інтелектуального і духовного зростання особистості, про що писали Н. Гавриш, Л. Калмикова, О. Потебня та інші вчені. Ігри-подорожі різними містами сприятимуть формуванню патріотичних почуттів.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробленні методики використання ігор-подорожей у формуванні у дітей старшого дошкільного віку патріотичних почуттів засобами поезії.

Для реалізації мети було поставлено такі **завдання**:

– проаналізувати наукову літературу з досліджуваної проблеми (педагогічну, психологічну);

– дослідити сутність феноменів «патріотизм», «почуття», «патріотичні почуття», «патріотична поезія для дітей дошкільного віку», «ігри-подорожі»;

– дослідити особливості формування патріотичних почуттів у дітей;

– розробити методу використання ігор-подорожей під час формування у дітей старшого дошкільного віку патріотичних почуттів засобами поезії.

Виклад основного матеріалу. «Патріотизм (гр. *πατριώτης* – «співвітчизник», гр. *πατρίς* та лат. *patria* – «Батьківщина») – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів» [3].

Патріотизм – це готовність пожертвувати своїми інтересами і навіть життям заради Батьківщини, особливе емоційне переживання своєї належності до українського народу. Вперше це поняття виникло в період Великої Французької революції (1789–1793 рр.). Тоді патріотами називали себе борці за народ, захисники республіки.

Почуття – це специфічно людські узагальнені переживання ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції – радість чи любов, гордість або сум, гнів, сором, задоволення людей чи себе.

О. Вишневський стверджує, що патріотичні почуття українця є емоційним аспектом національно-державницького світогляду та пропонує три різновиди патріотизму:

– етнічний патріотизм, який ґрунтується на почутті своєї причетності до народу, любові і повазі до рідної мови, культури, історії українського мистецтва, народних звичаїв, традицій тощо;

– територіальний патріотизм, що ґрунтується на почуттях любові і прив'язаності до того місця, де людина народилась, в індивідуальному онтогенезі виникає раніше за інші;

– державний патріотизм, який має на меті побудову держави, формування державницького світогляду та свідомої громадянської позиції.

– Патріотичне виховання передбачає виховання таких патріотичних почуттів:

– любов до Батьківщини;

– національна гордість;

– почуття відповідальності за долю Батьківщини;

– любов до духовних, культурних і матеріальних цінностей своєї Батьківщини.

Ця мета знайшла своє підтвердження та розглядається як пріоритетна у Державній національній

програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст.», «Концепції громадянського виховання в умовах розвитку української державності», «Концепції позашкільної освіти та виховання», «Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді», «Законі про дошкільну освіту». Ці державні документи ставлять перед науковцями завдання виховувати в дітей любов до рідної Батьківщини, формувати якості громадянина-патріота України.

Достатньо ґрунтовно представлено в «Енциклопедії освіти» визначення патріотизму як «суспільно-морального принципу діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів» [4].

Проаналізувавши наукову літературу з досліджуваного питання, ми сформулювали узагальнене визначення цього поняття. **Патріотизм** – це високий духовно-моральний принцип життя особистості, який характеризується усвідомленням та відповідальним ставленням до України, рідного краю, міста, народу, рідної природи, культури та мистецтва, активна праця на благо Вітчизни, примноження духовних, інтелектуальних, матеріальних, природних багатств, розбудова науки та культури, захист свободи та честі держави.

О. Вишневський вважає, що в основі концепції патріотичного виховання має бути **теоцентричний підхід**. Автор визначає його як *християнсько-ідеалістичну стратегію виховання*. Він наголошує на тому, що людина йде до свого призначення, здійснюючи свої природні обов'язки перед Богом, Батьківщиною. Педагог є противником антропоцентризму, який, на його думку, є сприятливим середовищем для розвитку егоцентризму та загрозою для українського виховання. Він розглядає патріотизм, який ґрунтується на державній ідеології. Педагог зазначає, що «патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, він активно працює для свого народу, його добробуту, розбудови культури й господарства. Він захищає честь своєї держави, примножує її багатства» [2]. Головною метою виховання є «розвиток в наших дітях державницького світогляду і державницького почуття – того вищого патріотизму, який ґрунтується на державній ідеології та пов'язується з поняттям громадянськості» [2]. Державницький патріотизм має об'єднувати багатоетнічне суспільство та цінувати культуру міжетнічних відносин. Ідеологія державності, яку куль-

тивує О. Вишневський, націлює людину на участь у державотворенні, захисті держави, зміцненні міжнародного авторитету України. «Значення такої ідеології у виховних системах європейських держав є дуже великим. Таке ж місце вона мусить посісти і у нашому вихованні, оскільки без неї неможливе патріотичне становлення нашої молоді» [2]. Ця ідеологія знайшла відображення в Акті проголошення незалежності України та Конституції України.

Поетичне слово посідає дуже важливе місце в житті дітей дошкільного віку не тільки тому, що це один з найефективніших засобів розвитку мовлення, засвоєння мови свого народу, але й передусім як спосіб задоволення нагальної потреби інтелектуального, емоційного і духовного зростання особистості. Вихователям сучасних закладів дошкільної освіти потрібно урізноманітнити методи ознайомлення дітей з поетичними творами як на заняттях, так і поза їх межами. Особливо великий емоційний вплив на дітей справляють поетичні твори патріотичного змісту. Організація занять з ознайомлення з художнім словом має змінюватися на більш мобільні, різноманітні способи презентації, осмислення й проживання дітьми змісту художнього твору.

Поетичний твір патріотичного змісту – це вірш або пісня з живим і яскравим емоційним викладом, основою словесного образу яких є любов до рідного краю. Кожне слово поезії патріотичного спрямування тісно пов'язане одне з одним, завдяки чому твір набуває особливої емоційності та виразності. Мова поезії вирізняється своїми художньо-естетичними особливостями, а саме:

- барвистістю;
- красою;
- виразністю;
- емоційністю.

Поезія (гр. Ποίησις – «творчість», від *ποιέω* – «роблю», «створю») – художня словесна творчість з яскравими образами, в якій мова використовується з естетичною чи евокативною (знаково-символічною) метою окрім або замість самої денотації (буквальне первинне значення слова або символу, що визнається більшістю людей в конкретній культурі). Поезія є мовним мистецтвом, яке передбачає максимальне використання мовних засобів, а також творення нових поетичних образів. На думку фахівців, поезія як форма мистецтва передувала писемності.

Поезія – насамперед віршована форма літератури, яка широко застосовується в сучасних закладах дошкільної освіти. Під поетичним словом маємо розуміти не тільки віршовані твори українських поетів, але й усну поетичну творчість українського народу, зокрема такі її зразки, як колискові, скоромовки, лічилки, пестушки,

загадки, забавлянки, потішки, прислів'я, приказки.

Знання про Україну розширюються завдяки творам українських письменників-класиків (Тарас Шевченко, Леся Українка, Максим Рильський, Володимир Сосюра та інші). Для дітей старшого дошкільного віку програми навчання і виховання рекомендують широке коло авторів поетичних творів. Серед них і добре знамі, як-от: Павло Тичина, Наталя Забіла, Андрій Малишко, Платон Воронько, Михайло Стельмах, Тамара Коломієць, Дмитро Павличко, і ті, що були в забутті – Олена Пчілка, Олександр Олесь, Марія Хоросницька, Григорій Чубай. Є й ціла плеяда донедавна маловідомих імен – Микола Нагнибіда, Олена Журлива, Петро Ребро, Юрій Шкрумеляк, Оксана Сенатович; у тому числі тих, що не так давно звернулися своїм словом до малюків. Це Ліна Костенко, Сергій Цушко, Богдан Чепурко та інші.

Поетичні твори посідають важливе місце в роботі дошкільного навчального закладу. Дітям читають вірші для сприймання на слух, вивчення напам'ять та роботи над виразністю мовлення. У ході діяльності педагог може поєднувати музику, живопис, літературу. Центральним моментом цього є педагогічна майстерність вихователя, що передбачає поєднання мистецтва й поетичного слова з іншими, тому потрібно, щоб поетичні образи віршованого тексту знайшли підтвердження в репродукціях картин, музичних творах, дитячих малюнках.

Велике значення надається формуванню патріотичних почуттів під час залучення такого прийому, як конкретні запитання, що виявляють усвідомлення дітьми значення виразних засобів, добірка порівнянь, уточнень, побудова синонімічних рядів, пошук антонімічних пар. Цікавим варіантом занять з використанням поетичних творів можуть бути заняття «Слухаю поезію і музику, уявляю, малюю». Педагог так має організувати мовленнєву роботу, щоб допомогти дітям через сприймання виразних словесних образів вірша відчувати, відтворити яскраву мальовничу картину рідного міста, природи, визначних культурно-історичних пам'яток. Слово дає змогу зробити більш виразнішим малюнок, а за допомогою яскравих фарб та образів дитина здатна глибше відчувати образність патріотичного слова, що загалом сприяє розвитку поетичного слуху, естетичного смаку дошкільнят та емпатії.

Методика організації і проведення занять: учасників заняття може бути не більше чотирьох; ефективною є індивідуальна форма проведення, хоча можна залучати фронтально всю групу. Під час проведення заняття вихователь заохочує дітей прослухати вірш, разом з дітьми обго-

ворює його образний зміст, милується красою слова. Діти розглядають ілюстрації, вихователь пояснює незрозумілі моменти, пропонує намалювати те, що кожен уявив собі під час слухання. На початковому етапі вихователь підказує, що можна відобразити в малюнку, а пізніше дитина сама знаходить відповідні засоби вираження своїх почуттів, емоційного стану, уявлень. Заучування віршів напам'ять дає педагогові можливість провести заняття фронтально, а потім під час індивідуальної роботи приділити увагу кожній дитині. Дослідження науковців показують, що заучування поетичних творів напам'ять – процес глибоко індивідуальний, пов'язаний з особливостями пам'яті, емоційного інтелекту кожної дитини, тому його достатньо складно застосовувати до колективної форми організації занять. Індивідуальна робота із заучування віршів планується у ранкові години, на прогулянці чи в другу половину дня. Педагог читає вірш кілька разів і пропонує дитині повторити. Використовує такі прийоми, як спільне читання, підказування слів, закінчення рядка вірша дітьми, використання мнемокарт, ілюстрацій. Діти обов'язково повинні знати автора-поета і назву вірша. Поетичні твори успішно використовуються задля лексичної роботи з дітьми. В основі накопичення активного словника дітей засобами поетичних творів зазвичай лежить безпосередній чуттєвий досвід дитини; успішність засвоєння поетичної мови творів залежить від рівня розуміння дітьми лексичного значення слів і образних виразів; швидкість засвоєння лексики і образних виразів залежить від рівня розвитку у дітей поетичного слуху, попереднього досвіду, зацікавлення і мотивації, пізнавального інтересу, індивідуальних особливостей мовленнєвого розвитку; міцність засвоєння пропонованого лексичного матеріалу залежить від рівня активного викори-

стання в різних видах діяльності і повсякденному спілкуванні.

Також педагог постійно використовує у повсякденному житті та в процесі роботи з художньою літературою народну поезію задля формування ціннісного ставлення до народної культури, засвоєння ментальності українського народу.

Дошкільний вік ще називають періодом гри, адже це провідна діяльність дітей від 3–4 років до моменту вступу до школи. Задля здійснення патріотичного виховання можна успішно використовувати ігри-подорожі. Така гра вимагає ретельної тривалої підготовки. Можна залучати дітей до подорожей цікавими місцями великих міст (наприклад у Київський зоопарк, Львів, Одесу) або в чарівні куточки України – в ліс, поле, заповідники, Карпати й навіть село. Вихователь вивчає відповідні вірші, готує необхідні атрибути. З досвіду автора можна стверджувати, що такі подорожі дуже подобаються дітям. Так, після екскурсії в Київський зоопарк, де діти розглядали картини та дивилися відео про різних тварин, читали про них вірші, вони радісно розповідали батькам ввечері про подорож, тварин, яких бачили. Враження були настільки яскравими, що деякі батьки повірили в реальність подорожі, і почали запитувати, хто був спонсором подорожі та чому не попередили про поїздку завчасно.

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Таким чином, поезія має велике значення у формуванні патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку, а використання поетичних творів у іграх-подорожах значно посилює ефективність такої роботи. Подальші дослідження присвятимо розробленню методики використання поетичних творів в екологічній освіті дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. 3-тє вид., доопрац. і доп. Київ: Знання, 2008. 566 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / за ред. С. Головка. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
4. Енциклопедія освіти / за ред. В. Кременя. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 634 с.

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [The basic component of preschool education] (2021). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Vyshnevskiy, O. (2008). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]. (3rd ed.). Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
3. Goncharenko, S. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Kremen, V. (Ed). (2008). Entsyklopediia osvity [Encyclopaedia of education]. (p. 634). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].